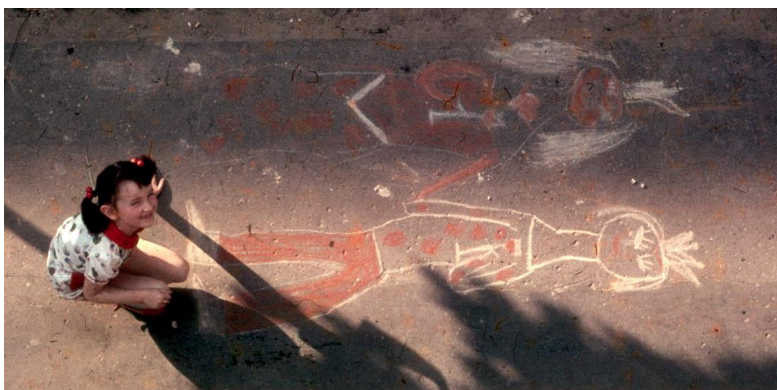

Makoldi Sándor: A gyermekrajzok és a népművészet képi beszéde

*Makoldi Sándor festőművész, néprajzos, tanár előadása Pécsvárad, 2008.
(Lejegyezte: Makoldi Sándorné, megjelent: Fejlesztő Pedagógia 30. évf. 2019/4-6. 60-77.)*

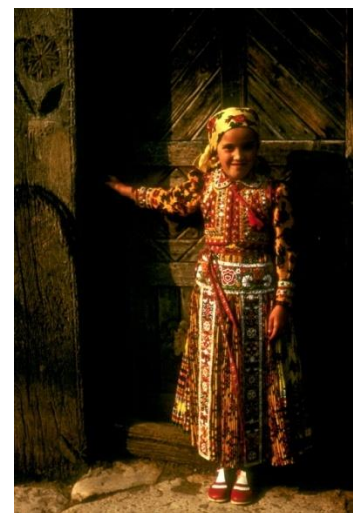
Hogy e két dolog egymás mellé került a címben, annak az az oka, hogy az ösztönösen rajzoló gyermek is, meg a népművészet is nem csak a valóság külső formáinak utánzására törekszik, hanem a lelkükben, ösztöneikben feléledő lelki tartalmak, belső tudati kép kifejezésére. Erre szemléletes példa, amikor a gyermekek az aszfalton, a ház előtti járdára olyan méretű királylányt rajzolnak, amit onnan nem is láthatnak át – tehát nem az egyedi látvány számít, hanem a belső ösztönös kép, s a tudati fogalom. Belülről tudják, hogy mit akarnak megidézni, s e belső látás: fogalmi - minden, ami a témáról (minden nézőpontból) tudatosult. (1.)

1. a-b. 6-7 éves gyermekek aszfalt rajza - az erkélyről nézve

„Királyi pár”

A gyermek-közösség fenti térben és időben való működésének tanulsága az is, hogy képesek önmaguktól nagyobb léptékű művet létrehozni, a belsejükben megfogalmazódott tartalommal. Egy generáció múlva ez már tudatossá tehető: a következő képen (2.a.) már a gyermekeket majdan tanító tanítványaimon a maguk által készített viselet (amit feladatul kaptak nálam) azt a szférát is megjeleníti, ami a saját viselkedésünkből ered. A viselkedésünk pedig a teljességből fakad, amiben benne van mind a fizikai, mind a lelki, mind a szellemi létünk egysége. Itt semmiképpen sem a felszín, az egyéniség látható karaktere, a látszat másolása születik meg – mint a változó divatban. Ilyen feladatokon keresztül értik meg a gyermekeket is a saját leendő tanítóik. És közelítenek a népművészet megértéséhez is egyben, ahol a viselet hasonlóan jelző funkciót lát el. (2.b.) Csak ez még nem vált tanulssá az oktatásban: mert ugyan elkülönít a szakma a népművészetben tájegységeket, megkülönböztetünk mintákat, stb. – de hogy e jelzések lehetőségéből mit miért használtak és mikor, annak tanulságáról kevésbé beszélünk. (S mi már meg sem fogadjuk a levont tanulságokat!). Pedig, ha ezekre a belső tartalmakra figyelnénk elsődlegesen, akkor előbbre juthatnánk mind a gyermeki, mind a népművészet kifejezőmódjának megértésében. Ami azért lenne fontos, mert az eredendő gyermeki vizualitás fogalmi, és anyanyelvi szinten elemzi a világot és tükrözi saját belső világképében a problémákat, a tapasztalatokat, örömeiket – amiből „beleláthatnánk” gyermekeink lelkébe. Hiszen a gyermek hamarabb rajzol, mint ahogy beszélni megtanul, s azután is közlésként használja a rajzi nyelvet. Azokban az időkben, amikor nem volt iskolai rajzoktatás (ami ma a reneszánsz, akadémista, látványhű rajztudást követi – a szocreál álságos világáig rögzülve) – a felnövő gyermek a népművészet hasonlóan fogalmi szintjéhez tudott kapcsolódni, s felnőve - a régi időkben tömegesen - alkotók maradtak. Szinte mindenki alkotott (hímzett, faragott, stb.) a saját gyönyörűségére, s a megértő közösség javára.

2.a. Saját készítésű viselet tanulmányok: Debrecen, Tanítóképző, b. Kalotaszeg

Amikor elkezdtem tanítani tanítókat a Debreceni Tanítóképző Főiskolán, elrohantam Földi Péter festőművész barátomhoz, aki akkor egy általános iskolában tanított rajtot. Ő a gyerekekkel már népművészeti témákat is rajzoltatott - a Palócföldön. Több szekrény

gyermekrajzot néztünk át, mialatt egyik ámulatból a másikba estem. Az a rajzpedagógia, amit ő ott kifejtett 40 éve, egy olyan utat mutatott nekem is a felsőoktatásban, amelynek egybehangzó értékei vannak a népzene oktatás területén kifejtett Bartók-Kodály féle alapelvekkel, a pszichológia terén a Platthy-féle pedagógiával, és ma már más emberek együttes munkálkodása révén olyan értékeket szült a vizuális pedagógiában is, ami alapján több minden keményen kimondható. És azokat a tanulságokat is mélyebben le kell vonjuk az eredményekből, amit kockáztatott ez a pedagógia.

A már bizonyított Kodály-módszernek alapja a zene anyanyelvű szintű oktatása. Ezzel egyelőnyegű lehet a tánc is, és lehetne az egész népművészet oktatás az iskolában. Mi azt a célt tűztük ki akkor, hogy ismerjük meg a gyermek világát annyira, hogy megvizsgálhassuk, mi az a sajátosság, amire pedagógiát lehet építeni, mit jelent a vizualításban az anyanyelvi szint? És ez a szint hogyan kapcsolódhat a népművészethez? És ezek a kapcsolódások egyetemes alapúak-e, vagy egyéniek? Mert hogyha egy nyelv, egy műveltség egyetemes alapú, akkor József Attila szavaival lehetőség van arra, hogy „a mindenséggel mérd magad!” És tovább arra is, hogy „sziszegve se szolgálj aljas, nyomorító hatalmakat”! Ha az embernek megvan az egyetemességbe ágyazott mércéje és léptéke, akkor nem lesz belül kiszolgáltatott olyan időkből, körülményekben sem, amikor kiszolgáltatottnak tűnik, mert tudja, hogy nem csak múltja van, hanem jövője is.

Az anyanyelvi szint értelmezése a rajzoktatásban talán újdonságnak tűnik, mert a vizualitást eleve nemzetközi nyelvnek tekintjük. Dehát a zene nem az? Mégis sajátosan magyar a magyar népzene, a Kodály módszer alapja, amire pedagógiát épít. De miért kellene a gyermekrajzokban meglévő anyanyelvi vizualításra is pedagógiát építeni?

Ha az anyanyelvünkbe kapaszkodunk, elmondhatjuk, hogy az eleink – ez a néprajz tapasztalata - a megérkező kisgyermeknek bölcsőt készítettek. Szóban is ezzel jelezve talán, hogy bölcs ő. De miért is a csecsemő a bölcs, s nem az öreg ember? Őseink tudhatták, amikor e szót megalkották, hogy olyan képességeket hoz magával a 9 hónap alatt, minden emberi segítség nélkül a majdnem teljessé kifejlődő magzat, hogy 1-2 év alatt beletanul a mi speciális állapotú világunkba is. Ő a jövő – mert még olyan eredendő össz-bölcsességet hordoz a génjeiben, és ad át nekünk a manipulált jelenben, ami visszavezethet minket az elaggott formáktól a természetes, szerves közös (egyetemes) alapokhoz.

Ezt azért hangsúlyozom, mert magam is egy olyan pedagógiában nőttem föl, amely nem vette figyelembe ezt a létező, iskoláskor előtt a gyermekekben meglévő anyanyelvi szintet a rajz oktatásában. És még ma is – egyes vezető teoretikusok – azt hirdetik, hogy az iskolában szét kell törni a gyermeknél a magával hozott primitív (fogalmi, és nem látszatra épülő) látásmódot, hogy kreatívabbá tegyük. Sok évtizedes tapasztalatom és kutakodásom alapján elmondhatom, hogy ez csak arra vezet, hogy a gyermek megutálja a rajzot, elfelejtse az anyanyelvi képességeit. Itt valami nagy baj van! És ez nem külső baj, hanem saját, belső Trianon. Persze van, aki nem is tudja, hogy milyen horderejű rombolást végez, amikor kiiktatja az anyanyelvi vizualitást. Igaz a magyar pedagógusokat nem is készítik fel – máig –

sem a néprajz, sem a magyarságismeret alapjaira. Pedig e szerves műveltséget kellene országosan tanítani az iskolákban, a vizualitás területén is – a többit (az akadémista részproblémákat) pedig – akinek szüksége van rá – szakkörökben.

3.a. 3 éves gyermek rajza – a testvérével

3.b. 3-4. éves fiú rajza „Az utcán”

Nézzünk meg néhány korai (iskoláskor előtti) rajzot, amikor még nem tanította a gyermeket senki. (3.a.) Mindenki érzi, lelkében valószínűleg tudja, a gyermek ábrázolja is, hogy amikor ő a Földre születik, az égből születik: a feje fölött a Nap ragyog. Három évesen azután már érzékeli azt is, hogy amikor testvére születik, a családban ő kissé félre szorul – a középponti szerepből kissé kibillen – mint a rajzon. Meg kell osztozzon az adott térben a másikkal, azon a lapon is, ami a rajzi kifejezésének lehetőségét magában rejti. A hierarchiát formailag úgy adja meg, hogy tudja: a lap közepe nem egyenértékű a lap szélével. Ha magát egyedül, mint királylányt rajzolja, akkor az természetesen középre, a tengelybe kerül – hiszen ő a fő téma. Az előbbi helyzet kissé fájdalmas is neki, mert a testvérét úgy ábrázolja, hogy az próbál az ő világába behatolni, hogy „itt vagyok én is!” (A keze átnyúlik feléje.) Meg kell ossza az addigi „világ közepe” gondolatot – hiszen ha egy családban több gyerek van, akkor a család együtt fogja ezt a közepet alkotni. A másik gyerek is égi, fény lény – abban a szellemi értelemben, ahogy közvetít nekünk – hiszen a Nap az ő feje fölött is sugárzik. Ezt azzal erősíti, hogy nem a látszat szerinti arányokban rajzolja a fejeket, hanem a fontossága (a fogalmi) szerint. Tudja (érzi), hogy a szelleme most a legerősebb, legnagyobb. Kifejezi, hogy a család tagjainak szaporodása ugyan konfliktusokat is szül, de kialakítja az együttműködés lehetőségét is. Az iskolában majd - egy csendélet arányainak lerajzolásánál - lesz-e a bölcsesség kifejezésére ennyi lehetősége, mint amikor még nem tanítottunk neki semmit?

3.b. rajz alapján az óvodában a pedagógus kifogásolta: hogy „fejletlen a gyermek ember-ábrázolása, s ilyen autó sincs”. Az autó-forgalomban, a városi utcán – azt hinné az ember, hogy egy fiút az autók érdekelnek, azért rajzolja le magát egy autóval. De hogyan! Pszichológiai eset ez a gyerek?

Nem, csak a szűk járdán olyan „fenyegetően” közel ment el mellettünk egy-egy kamion, teherautó, hogy a gyerekek „földbe gyökerezett a lába” – és mint látjuk a rajzán: mozdulni sem bírt – ezért nincsenek kezei a cselekvéshez, védekezéshez. (Meg sem kellett kérdezni, a rajza árulkodik minderről – bár szóban is elárulta, hogy félt.)

4. Királynány (5 éves leány rajza)

5. Életfa (7-8 éves leány festette)

Azonban van, hogy a szülő sem érti mindig, hogy mi történik a gyermekével. Egy barátom kislánya állandóan csak királynányokat rajzolt. Az apja szólt, hogy nézzek már rá, mert ezt a gyereket nem érdekli semmi más. Saját gyermekeim rajzait születésüktől kezdve figyeltem már, így módszertanilag érdekelt egy tőlem független gyermek véleménye is a rajzáról. Megkértem hát, hogy rajzoljon nekem is egy királynányt! Meséld is el, amit rajzolsz! Ki Ő? (4.) „Azt nem tudja...”- volt a szülői válasz. A gyermek viszont rajzolni kezdett, és magyarázta nekünk (az értetlen felnőtteknek), hogy mit lát:

Először narancssárga filctollal rajzolt egy kört: „ez a Nap”. Azután szemet, száját kapott a Nap arca, majd narancssárgával nagy ívű haj-zuhatagot. Aranyhajú: „Nap lánya” lett. Én királynányt vártam volna, de természetesen nem szóltam bele, mert megéreztem, hogy itt egy olyan folyamat részese vagyok, ahol természetes, hogy minden a Napból ered, minden életet a Nap szül. Ő az elsődleges, majd antropomorfizálódva: emblematisz hosszú haját kapva a lányság felé konkretizálódik. De a haja íve egyben az ég boltozata is lett: mert csillagokkal van tele – s ebben a kapuban tűnik fel, mint egy szentélyben. „Kék a ruhája, mert kék az ég is” – folytatta. Kék lett a blúza, és a fejét keretező csillagok is. Ez adta meg a keretét a Nap működésének, a haj – kapu belsejében lévő „nappali” csillagok viszont sárgák, és lejönnek a földre. „A haja és a szoknyája is sárga, mert a nap sugarai a földre érnek.” A föld vízszintesét zölddel húzta meg lenn (ami az ég színeinek: a sárga és a kék keveréke), hiszen a Nap sugarától kizöldül a föld, s ott kivirul az élet - a rajzon is. „A Nap-lány napsugár hajú, és a szoknyája is sárga, mert ha a napsugár lejön a földre, megszüli a virágokat.” Narancssárgával

virágokat rajzolt az ölére is, oda, ahol a termékenységet mutathatja. „A gyöngy fülbevalóin gyöngyvirágok nőnek.” Koronát is rajzolt: „mert ő szép!” – azaz ékes. És innen lehet tudni, a színes koronájáról, hogy ő jó. „Meg királylány is, a magyarok királylánya. Hozzánk jött le az égből a virággal, hogy ne legyetek szomorúak, s ezután boldogan éljünk!”¹

Ősi termékenység Istenanyánk állt előttünk e „magyar” királylányban, gyöngyös Tündér Ilonánk – belőle áradt szét a tavasz, az élet. Az egyik régi típusú népdalunk sem véletlen, hogy őt idézi: „Selyem sár (sárga) haja, Magyar Ilona, haján felül gyöngy koszorúja, gyöngy!”- gyönyörű. Az illékony Ilona tünékeny (tündéri) égi jelenség, mint a délibáb (deli = daliás, szép) báb=baba, vagy a holdas (nőies) Babba Mária². Megnevezése éppoly gazdagon ragozható jelentést hordoz, mint ami a gyermekrajzban vizuálisan, fogalmi szinten is kibomlott előttünk. És hagyományainkkal (az énekkel, népmeséssel, hiedelmekkel) is igazolhatóan tovább tudatosítani és erősíteni tudjuk, tudnánk mindezt – most már ami az iskola feladata lenne. Az óvodában még elég lenne „csak” megfigyelni, megismerni ezt a gyermeki világot, amit az iskola kellene tudatosítson nemzeti kultúránk példáival.

Amikor a család és a mindenség viszonyáról alkot képet a gyermek: a család fává nő – mint a népmesékben sajátos égigérő fa. (5.) Elmagyarazza nekünk, hogy a család növekedése olyan folyamat: vannak gyökerei, s ebből az alsó világból, őseink emlékéből (csontjain) élünk. A fény, a víz élteti a fa hajtásait, virágait, termését - mint minket. Nap a fa arca, a fény felé törekszik – felfelé jönnek ki belőle a lények is a rajzon. Két oldalán az apa és anya vigyázzák. Az anya Hold-szerű, a nedveket élteti - az apa az ölében tanítja, dajkálja a rábízott kis lényt. Ez a helye neki a világban, ha a mindenséggel méri magát!

Miért is van szükség a saját kultúránkban a rajzon kívül még a néprajz oktatására? Mert a történelmünk folyamán az őrizte meg a nemzeti sajátosságainkat. A következő gyermekrajz példánkkal tehát az „idő kútjába” fogunk tekinteni, mert a népművészetben felhalmozódott évszázados tapasztalat (a hagyomány) máig kellene hasson. Hiszen valahogy mégiscsak továbbadtuk a hagyományainkat – a gyermekeknek például a dalok segítségével: „Mély kútba tekinték, arany szálát szakajték. Benne látom testvérkémet: bíborban, bársonyban, gyöngyös koszorúban!” – énekeljük a gyerekeknek. A következő rajz ezen a szövegen gondolkodik el – vizuális képekbe öltöztetve azt, amit a nyelvünk közvetít.

(6.) Első nekifutásra a 6 éves már egy városi ivókút képét rajzolja fel, mert ez jut eszébe a fogalomról. De ebben a kútban nem ábrázolható a mélység! (A fogalom.) És hogyan láthatna bele ebbe egy mai gyerek, hogy találkozzon a „testvérkéjével”? Rá kellett találjon hát ismereteiben arra a kút-formára, a régi ásott kutak típusára, ahol a mélyben a víz-tükör mutatja meg saját tükörképét. S ez a rátalálás élmény olyan erős hatással volt a gyerekre, hogy meg kellett rajzolja! Csakhogy e látvány rádöbbenetette arra is, hogy e tükörkép „testvére” akkor öltözik bíborba, bársonyba, s akkor öltözteti őt is „gyöngyös koszorúba”,

¹ Makoldi Sándor: A szerves műveltség oktatási lehetőségei és szükségessége az iskolában. in: Főnix 3-4. szám 1997. 17-24.

² lásd Lukács atya, Daczó Árpád munkásságát

ha a Nap fölötté süt, s délben ezt az „arany szálát”, fény-koszorút az ő feje takarja ki (szakajtja). Mindezt látni, megérteni a nyári napfordulón lehet, amikor a Nap a delelőn jár, és lerajzolni is csak fogalmi, a kút felülnézeti, teljes kör képével érdemes. Egy pusztuló, régi kút egyedi látványa helyett ebből a fogalmi rajzból addig a filozófiai mélységekig juthat el a közösség, melyben megvilágosodik, hogy az ember testvérekéje így a világ világossága, a teremtő erő, a Nap maga. (A néprajz számos olyan szokás-elemet jegyzett fel, ahol víz tükrében figyelték meg az égitesteket.) A ránk hagyományozott dalocska gyermeki ábrázolásával a saját műveltségünk gyökereihez vezető látható, fölfogható és megélhető utat fedezhetjük fel a népművészetben is. S a gyermek iskolaérett korában már anyanyelvi szinten, természetes módon beszéli ezt a vizuális nyelvet. Mint ahogy a magyar nyelvet is, ami szóképekből áll – s természetes módon átültethető képírássá. Hogy rátaláljon e belső azonosságra, meg is harcol érte: mikor rájön, hogy a városi ivókút képe már nem alkalmas ezeknek a tartalmaknak a kifejezésére. Így tapasztalhatjuk, hogy nem a felszíni rétegét kell megközelíteni sem a gyermeki vizualitásnak, sem a magyar nyelvnek, sem a néprajzi tárgyak, szokások tartalmainak. Ha engedjük, hogy mindezeknek a belső azonossága bennük létrejöhessen, s ehhez adunk kulcsot a gyermekeinknek, akkor jó lesz a jövő oktatása is.

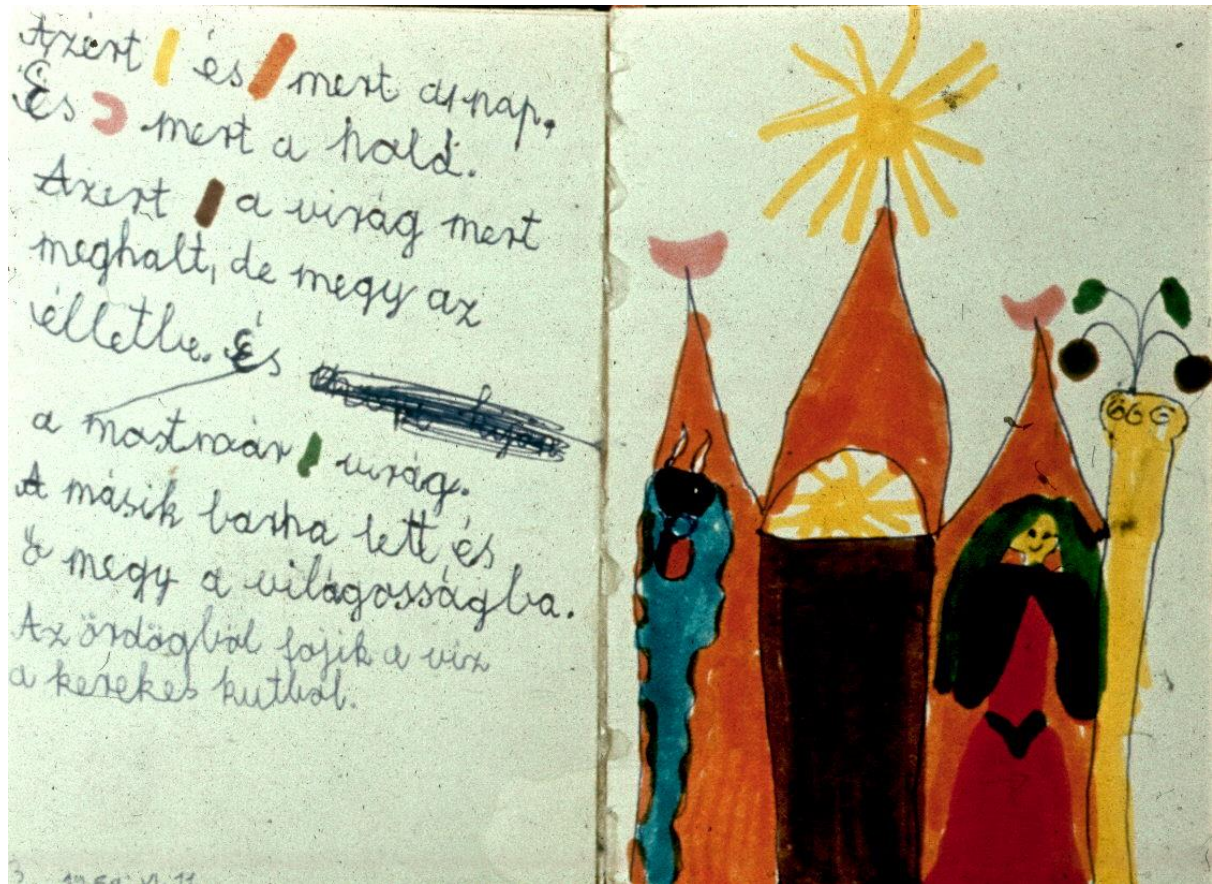

6. „Mély kútba tekinték...”

6 éves leány rajza

Nem árt, ha a már írni tudó gyermekkel írásban is megerősítjük a gondolatait – a rajzainak a tudatosságát bizonyítandó, és az indokait megerősítendő. Így ő is hozzászokik, hogy a rajzain minden vonalnak, színnek jelentősége van – s hogy mindez befolyásolja a kifejezés tartalmait is. A következő rajzon a saját írását, magyarázatait is látjuk – amiből kiderül, hogy a rajza, a képírásának közlendője 7 éves korban sokkal összetettebb, mint azt

szavakkal, vagy írással még ki tudja fejezni. Ezért a rajzot érdemesebb megnézni alaposan, ha a gyermektől (gyermekről) meg akarunk tudni információkat – ezt a pszichológusok is alkalmazzák bűneseteknél. De saját gyermekünk gondolkodásáról, fantáziájáról, érdeklődési területéről is többet megtudhatunk a rajzaiból, mint esetleg a szavaiból. (7.)

7. „Kápolna”

7 éves gyermek rajza

A rajzon a Nap alatt egy kéttornyú, kápolna-szerű épület látható – valószínű a Nap kápolnája, mert nap-kapuja van. A Nap, a fény, az élet lakik benne. Erről annyit ír, hogy „azért sárga (és akkor egy sárga vonalat húz), meg narancs (narancs színű vonal), mert a Nap” – meleg színek. A félhold alakú lila Hold: hideg szín (éjszaka). Az épület mellett, a sárga oszlop (mint kívülálló épített elem) tetején egy élő virágtő két fázisa, barna (lent halott), felfelé növekvően zöld levelei jelentik a természet éledését („megy az életbe”) – behozva a Nap (kápolna) működésébe az idő dimenzióját, az évszakok változásával. Ha magyarázatát kérjük az írásában annak, hogy a barna, lehulló levél miért megy a fénybe? – rámutat a sárga fényoszlopra. Ez reményt adhat mindnyájunknak, hogyha az életben mi is lehanyaglunk, mint ezek a barna levelek, talán visszajuthatunk a fénybe. A szakrális kápolnán túl, illetve mellette, ezt tartotta az élet (növény) szempontjából a legfontosabb (mert egyedüli) ide rajzolható mondanivalónak.

Bár a Nap-kápolna épület, szélső tornyai szélsőséges élőlényeket rejtenek: az egyik (meleg színekkel) egy anyai típusú, természet istenasszony (zöld a dús haja) a növény oldalán

áll. Ez talán annyira nyilvánvaló, hogy nem is írja le. A túloldalon viszont „víz folyik a kerekcs kútból”, amelynek mélységét mutatja, hogy az ördögig (alvilágba) ér. Az élethez kell a víz, mint ahogy hozzátartozik a jóhoz (az istenasszonyhoz) a túloldalon a rossz (gonosz ördög) is. Ez az épület a fenti tartalmak miatt avatódik igazán kápolnává. Bár biztos vagyok benne, hogy ezeket senki sem tanította neki! A gyermek még közelebb áll ahhoz a magával hozott tudáshoz, ami összeköt a teljességgel. Közel az ember közösségi tapasztalataihoz, amitől minket később a specializálódás már megfoszt, részlegessé tesz.

29

Klíma / Mezopotámia \ tudomány boszorkánykonyhája

Archaikus jel		Ékírás i. e. 18. sz.	Ékírás Ujasszír i. e. 8–7. sz.	Ékírás Ujbabiloni i. e. 6–5. sz.	Ábrázolt tárgy	Jelentés	A szó		Szótárgolvasat
4. ée. vége	3. ée. eleje (90 fokkal balra elfordítva)						Sumerül	Akkádul	
					Hegy	hegy, ország	kur	ígádám mátum	kur, mad, mat, nad, lad, sad, gin, kin
						hegynevek, országnevek előtt álló determinativum*			
					Csillag	isten ég	dingir an	ilum samú	an, il, el, ila, le ₄
						istennevek előtt álló determinativum*			
					Víz	víz apa frü	a	mú abum aplum	a, me ₆ , tur ₅
					Kalasz	gabona árpa	še	še'um	še

Az emberiség az írásnak először a képeket használta. J. Klíma fenti összefoglaló táblázatán látszik, hogy a fogalmakat jelölő képek hogyan alakultak elvont ékírássá, Főniciától máig hangjelekké Európában. Míg Keleten némileg megmaradtak a képek, szimbólumok mellett. Mi a latin hangjeleket használjuk manapság, de keleti származásunkra talán máig visszautal fogalmi, képes gondolkodásunk, szóképeink, képírás logikánk. Népművészetünk jelrendszerén keresztül talán szemléletessé tehetjük ezt a tényt. Nézzük, hogy az a több ezer éves tanulság, ami a képírásban jelen van, hogyan szólal meg pl. egy múlt századi, népi ácsolt bútoron. (10.) De van olyan középkori ácsolt láda példány is, aminek ékei az ékírások hangulatát, formavilágát idézik. (9.)

9. Középkori ácsolt láda ékes jelkészlete

Magyar Néprajzi Múzeum

10. Alföldi ácsolt láda

Debrecen

Hiába készült a XIX. században az Alföldön ez a kelengyés, vagy gabonás ácsolt láda, jeleiben azokat a tanulságokat is magában hordozza, amit az első, 5-6000 éves mezopotámiai írások. Az elején közepén (2. deszkáján) ott az a hullám-vonal (ami az írásban is a **víz** jele), amiből fel és le azok a kalászkok nőnek, ami régen is a gabona (s az **élet**) jele lehetett. Népünk ma is életnek nevezi a búzát, de a jel a zöld növényi ágat, a kizöldülő (örökzöld) életet is jelenti örökké. Ez az élet hol fölfelé, hol lefelé tart e folyamban – a nyelvünk logikája szerint: folyamatban – ami csak időben valósulhat meg. E folyamat azonban jelképezi a hullám másik (látszólag össze nem illő) ősi jelentését: „**apa, fiú**”. Hogyan? Hát az élet-folyam folytonosságában: az apa lehanyatlása után a fiú megjelenése, feltörekvése várható – és így tovább, végtelen folyamatban. Ezek a törvények: a víz éltette gabona élete, vagy éppen az emberi generációk váltásának folyamata égi, isteni törvény: ami magyarázza a csillag központi helyét, mérete a jelentőségét, társai a mozgását is e ládán.

A **csillag** a magyar nyelvben egylényegű a csillog, csillám, csillár – fényesség, fény fogalmával, a fény megtestesülését is jelenti, tehát a Világ Világosságát – Isten jelenlétét e folyamatban is megidézi, mint az ékírás előtti időkből. Körbe foglalva az **ég** (Nap) determinálta évkör egészére terjeszti ki hatását, ami az élet, s ácsolt ládáink alapjele.

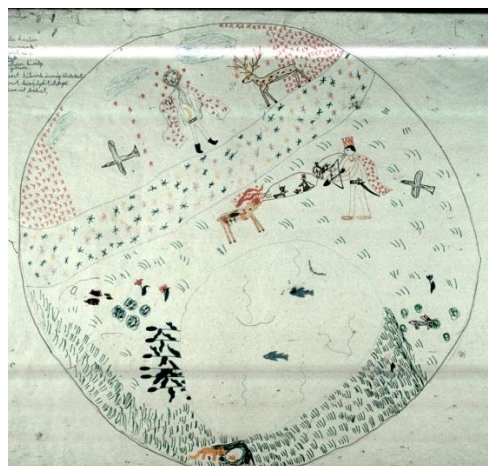
11. Figurális ácsolt láda részlete,

1865

(11.) Még az újabb ácsolt ládákon (figurálisan) is ezekre a szakrális tartalmakra utalnak: pl. a kalász-szárnyas fény-fejű lények lába nem éri a földet. De milyen földet? Ami **3 ék** – a sumérban hármassal = **hegy, ország!** Mint a magyar címerben máig. Fölötte lebegnek föl, vagy éppen leszálltukban. De az elvonatkoztatott, geometrikus írásjellé vált képek csillagának alapja is a kereszt, a 4 világtáj irányába nyúló kalász-kiáradás, élet-kiáradás. A keresztződés a középpontot jelöli ki, a dimenzió nélküli pontot, Origót, az életet kiárasztó Teremtőt. Megidézi a csillag tehát a fény, az élet eredőjét – úgy fenn, mint lenn. Az életnek Istentől való származását, kiteljesedését. És mindezt az új házasok magukkal viszik (mint kelengyét) az új házukba, s elkíséri őket egész életük folyamán ez a felrovott üzenetet. Ha tehát a tartalmát kezdem figyelni annak a hagyatékknak, amit a népművészet is ránk hagyott, akkor megkapjuk azt a réteget, amit ma is tudnunk kéne: hogy honnan származunk, kik vagyunk, és hová akarunk eljutni. Ha viszont nem ezen az úton megyünk, akkor csak kategóriákban fogunk gondolkodni, meg tanítani is!

12.a. Dozmati regösének (9 éves)

b. iskolai közös munka

A gyermek gondolata közvetlenül a Teremtőhöz csillag-úton tud eljutni, és ehhez kaphat szóbeli üzenetet a szarvasok útján a néphagyományainkból is. (12.) Regösénekeink üzenete ugyanis az Atyától való követ, a csodaszarvas útján nyújt segítséget. A dozmati regösök szövege még 100 éve is így szólt: „Amott keletkezik egy ékes, nagy út...”- a csillagokkal ékes Tejút. A továbbiakban kiderül, hogy a csodaszarvas ott nem a „vadlövő vadat, hanem az Atyaistentől hozzád követ.”³

13. Szarvasos ácsolt láda Kárpátaljáról

Magyar Néprajzi Múzeum

Az iskoláskorba lépő gyermekeknél ezeknek a néprajzi példák, üzeneteknek a tanítása már elengedhetetlen – mert ha csak a TV meséken és a „modern” gyermekirodalom napi sztorijain nő fel, nem a népmesék, mondókák, mondák, dalok egyetemes világán, akkor ehhez a teljességhez nehezen fog eljutni. Pedig fontos, hogy a mi műveltségünket így is tovább adjuk a jövőnek. Fontos, hogy mit gondol, hogyan olvassa az új generáció pl. az eddig példának felhozott ácsolt ládákon is feltűnő (ritkaság számba menő) szarvas ábrázolást. (13.)

³ Magyar népzene tára II. szerk.: Bartók B.-Kodály Z. Budapest, 1952.

Eldobja, feltüzeli-e az évezredes „ócskaságokat”, vagy felismeri jelentőségüket. Felismerik-e, hogy a Kárpát-medencére speciálisan jellemző régi bútorokon például (az ország egyik végétől a másikig: mert a debreceni Déri Múzeumnak is van „ékes” középkori ládája, és szarvasos szuszékja is a Dunántúlról) egységes gondolatokkal, hitvilággal, egységes kultúraként él tovább az „ábrázoló” művészet is. Felismeri-e, hogy nem öldöklő fegyverrel (a nyilazó is a meditációs cél eléréséért) célozza meg itt az égi csodaszarvast, hanem: furulyával – azaz a zene, a költészet eszközeivel, mint a regös énekekkel, kolindákkal, dalban.

A középkortól Erdélyben fennmaradt, festett ácsolt ládákon is gazdagon bomlik ki a fenti üzenet, a magyar népi hitvilág. (14.) Olvasva jeleit: már a lábakon olyan alakot látunk, akinek agancsa van, mégis ember. Csillagok között látjuk dobjával, ami a magyar hitvilágban a táltosokat jelöli, a csodaszarvassal azonosan működő közvetítőket. Erdélyi szövegből a „szarvassá változott fiúk”-ként gyűjtötték fel változatukat. De ezen alakok csillag-közepű dobja is mutatja, hogy táltosok – az egyik oldalon fehér, a másikon talán sötét ruhában. Az ép (14.b.) fehér ruháson jól látható, hogy az öv alatti ruháján, altestén az életfa-jel (mint kalász, ágacska) nő felfelé = él. Ruhája felső része viszont rácsban van - a lelke területén mintegy megkötözve: talán révül éppen. (Nincs magánál.) Feje=szelleme: fehér, de bezárult, csak élő ágként kiáradó szarvai, mint antennái adnak segítséget az égi (felülről várt) üzenet fogadásához a csillagok között. Táltos utazáshoz.

14. Középkori festett ácsolt ládák. a. Budapesti Néprajzi Múzeum,

b. Tokaji Múzeum

Az út pedig a két táltos között (küzdelem gyanánt) sötét-világos tondókba írt szörnyek: griffek, és csillagok (összesen 12 kör) közötti élet-ágacska mentén zajlik – talán oda-vissza. Az évkörben a csillag-végű ágakat, fát ismerhetjük a téli napforduló, karácsony ünnepéről, a karácsonyfa jelképében – csak meg kell látnunk az összefüggéseket. Mert miért kell ide, kelengyeládára a táltos, aki mint a szarvassá vált fiúk: átváltozik a szertartás folyamán (agancsos) csodaszarvassá, azonosul a segítő állatával. (Más variációban tollas fejjel madárként: repül.) Ég és föld között így tud segítséget közvetíteni – talán a láda gazdáinak is. A láda maga is a segítő-állat jelenlétét sejteti, hiszen a régieknek, mint itt: **patás** lába van. Tetejének a neve pedig (ami ennek, és a gömörieknek is) háztető alakú:

nyereg-tető. (Gömörben nyereg-kápa profilú is!) S van olyan szokás (Lükő Gábor közli⁴), hogy az esküvőn a menyasszonyt rá is ültetik a ládája tetejére (nyeregbe), s annak nyikorgásából jósolnak a termékenységére. Ahányat reccsen, annyi gyermeke lesz.

A láda a menyasszony kelengyáját foglalja magába, s teteje (mint a házaknak is) az ő birtokát, új házat is eszünkbe idézi. Csakhogy a magyar nyelv alapján a **menny**-asszony e tárháza **mennyei**, égi is, ha az ábrái erről szólnak. Az égi üzenetet egy életen át közvetítik, mert minden jel, ami itt van a szemünk előtt erre utal. Égi **áldás**-ként kell a gyermek-**áldásért** is fohászkodnia, amit a ládával jósoltak neki – ehhez kell az égi közvetítő. Hiszen az esküvő célja, hogy **áldott** állapotba kerüljön – de ez (a **terhesség**) **ne teher** legyen. A középkori ládán a képírást ma is természetesen tudjuk olvasni, ha ismerjük a kultúránk hitvilágát. Mint a gyermeket is – csak anyanyelven kell megnevezni a fogalmakat. S ez a nyelv, a nyelvünk olyan szerkezetű, hogy lehetővé teszi a szóbokrok kibomlásával a képi nyelv megnevezését, gondolataink asszociációs összekapcsolását, követését.

15. „Táltos-sámán ének”

7 éves gyermek rajza

Hogyan fogalmazza képbe a gyermek a táltost? (15.) Látjuk: van egy női és egy férfi alak – dobbal. Mindkettő táltos minőségét (szellemi képességét) a fejből kiáradó, felfelé, a felső világ felé mutató hihetetlen, sugárzó erő hitelesíti. Éneküket a dobon lévő ábra írja le: a

⁴ Lükő Gábor: Anya-, és csecsemőóvó képek a régi magyar szekrényeken. Orvostörténeti Közlemények, 1975. 177-224.

nőén a 4 világtáj irányába sugározva szét: 4 szín – ami az évkörben az évszakokat is jelölheti, a növényi kinyílás és elhervadás fázisait. A másik dob köre eleve sárga, mint az ide sugárzó Nap, s rajta a sötétség-világosság váltakozása is jelződik e négyességben. És honnan kapják ezt az információt az égi törvényekről? Hát a Világ Világosságától, a Nap-Hold kettősségtől a közvetítő Nap-, és Hold-madarak által. Az egyik táltos énekének alapját adó, a zöld földről felnövő növényre száll (ami a fény felé törekszik), s éneke reá is (ránk is) vonatkozik. (Az égi madarak a sámán szellemének magasságában vannak.) Hihetetlen, hogy a gyermek milyen világosan érzi ennek a közvetítő erőnek a jelenlétét, s milyen egyértelmű képi jelekkel tudja kifejezni. Biztosan nem a néprajzosoktól hallhatta mindezt...

De a népművészet ránk hagyományozott tárgyaitól tanulhatott – ha hozzájutott környezetében eredeti jel-együttesekhez. Lehetek azok akár mai újra-alkotásai is régi mintáknak - mint például a hímzések. Csak meg kellett mutatni neki, hogy régen ezek a mai díszpárnák másképp működtek: a vetett ágyra feltornyozva a párna-végeket borították hímzéssel – ahová a fejüket hajtották le, ott nem zavarta, nyomta arcukat hím. A párna végén viszont behajlott a hímzés (vagy szőttés) a jelekkel együtt, s térben a teteje fényben volt, az alja árnyékban. Így látszottak, tehát így kell olvasni is a jeleiket.

16. Mezőségi párnavég

XIX-XX. sz.

A gyönyörű népművészeti példák sokasága áll előttünk, hogy megcsodáljuk a gyerekekkel. (16.) Szépségük vonzza őket – így motiváltak a válaszban, ha megkérdezzük, hogy miért szép? Szerintük mit hímeztek erre nagymamáink? Van-e valami értelme, vagy semmi - amikor annyi időt szakítottak erre a munkájuk mellett...?! „Nézd te is egy kicsit, azután rajzold le! Vezessen a megfejtésben a fény-árnyék, ami olvassa a jeleket!”

A gyermek a rajzán (17.) azonnal érzékeli és visszaadja a párna jeleiben ránk örökített világképet. A díszpárnán ugyan a „dísz” díszít, de eredeti funkciójában, a régi párnavégen működtette is a fény e jeleket. Ez segít nekünk a megértésben, mert jellemzi a jelentést.

Mint ahogy a gyermekrajz sem csak szép, hanem tele van tudással, és ezt a tudást egy megfelelő vizuális nyelvvél élénk tárja. És elég neki 7 év, hogy ezt teljesen anyanyelvi szintem megtegye! A néphagyományban egy ilyen párna-mintában, ami anyáról lányára öröklődik, generációk alatt kristályosodik ki, összegződik a generációk tudása. Míg a ma gyermeke kifejezetten egy ilyen tapasztalás, tudás nélküli világba születik bele – pl. egy panelben. Ma újra meg kell járjuk a népművészet mélységeit, s tudásunk hiányosságának a poklait: „aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni”. S akkor lesz a népművészet hosszú távon is tudás közvetítő és serkentő, ha minden mai – a kultúránk ellen elkövetett - hibából tanulunk.

17. „Istenasszony”

7 éves gyermek rajza a párna jeleiről

Ennek a párnának a példáján keresztül is látjuk, hogy a gyermek a lényegét azonnal felfogta. A meghajlított lapon is a fény értelmezi a 3 rétegű világot: a sötétben van az alsó, az ember a középső, és a fényben feldúsul a felső. S ezek összefüggnek.

De azt is észre kell vegyük, hogy a gyermek nem másolta a párnát, hanem hasonló világot alkotott: alul, a sötétben kis ördögök vannak, felül a fényben az angyalok, madarak. A középső nőalak – ilyen egyházi értelemben: Madonna szerepkörű. De a népművészetben sokkal inkább a mindenség anyja, a (virágokkal) termékeny Földanya. A feje is virág-szerű, de a közepet kitöltő, kiáradó növények sem a karjai, hanem a medencéjéből nőnek ki. A természetet szüli meg. Azt a természeti folyamatot, amiben: a Nap az éves pályáján nyáron van a fény-maximumban nálunk, a tavaszi-őszi napéjegyenlőségkor, mint a mérleg karjai, kiegyenlítődik a fény-árnyék aránya – és eddig virul a természet. Ősszel-télen azután visszafordul a folyamat, a Nap a napi pályáján az egyenlítő alatt jár, s a nappalok

rövidülésével: az alsó (a létet hordozó) hajó, vagy állat-szerű hímzés-lények sötétségbe burkolóznak, magukba fordulnak, mint télen a természet. Ketten vannak a két napéjegyenlőség szimmetriáját követve, s újra felemelkedve. Várjuk az új Nap születését, visszafordulását karácsonykor, s a feltámadását (húsvétkor, a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtöltekor).

18. A 4 évszak

8 éves gyermekek rajza

19. Évszakok váltakozása

(2 rajz térbe hajlítva)

A párnavég hajlított, téri gyakorlatán tanulva, még elméleti szinten is tovább segít minket a gyermek fantáziája. A rajzoktatásunkban ugyanis nincs az idő-dimenziót érzékeltető lehetőség. A gyermek viszont - amikor az évszakokat jelző női alakokat a síkban megrajzolt kétdimenziós lapján meghajlítja – eléri, hogy az időt is érzékeljük. Körbe járhatjuk a folyamatot térben és időben, ahogyan a telet újra tavasz követi, stb, mint a természetben, végtelenül. A termékenységet a nővel, s növényvel fejezi ki e rajzokon, mert a viselettel jellemezheti az évszakokat, de a folyamatot is zöld növényi folyondárral (a belső két fotó azonos rajzán). **Nő-növény-növekedés** 4 dimenzióban jellemezve! Síkban, két dimenzióban rajzolva is gondol ezekre a folyamatokra, látja téri és időbeli létüket. Tudja, elmeséli szóban, vagy írásban is. Én ezt a lehetőséget már a Földi Péter gyermekrajzainál érzékelttem, amikor azt adta ki az osztálynak feladatul, hogy rajzolják le egy napjukat. Az egyik gyerek lerajzolta a Nap alatt a nappali és sötéttel az éjszakai élményeit egy lapra. S amikor kérdeztük: összehajlította a lapot – így lett folyamat a nappal és az éjszaka történése. Mert a sajátosan egyetemes alapú nyelvünk és műveltségünk is lehetővé teszi egy szóban: pl. a nap az idő, mint folyamat, az égitestet (mint állapot) kifejezését is.

És mivel térben és időben élünk – nem úgy manipulálva a vizuális oktatással a reneszánsz óta, hogy elveszítettük az ábrázolásban az időbeliséget – bejön a montírozás, a manipuláció. Ami messzire vezet – a digitális korszakban akár politikailag is.

„A gyermek ismereteinek alapja a valóság, de annak nem csupán egyetlen kijelölt nézőpontból látható külalakja, hanem a mozgásban, változásban, teljességben rejlő igazsága. Ezeknek az igazságoknak a felismeréséhez, illetve birtokba vételéhez a látvány csak ösztönzést ad”- vallja Földi Péter is. „A gyermek számára ugyanis a rajz mindig gondolatközlés, és ennyiben az önkifejezésnek, amely már 3-4 éves gyermeknél sem nevezhető egészen öncélúnak, adhat a pedagógia azután a továbbiakban hangsúlyosabb közösségi célt, illetve szerepet, és gazdagíthatja egyrészt technikai téren, másrészt az ismeretrendszer mélyítése, szélesítése terén.”⁵ Felismeréseinket, a rajzpedagógia és a népművészet lehetőségeit az alsó tagozatos oktatásban publikáltuk is⁶ - amit azután Molnár V. József és Pap Gábor is (aki a cikkeket megrendelte) felhasználták előadásaikban, s hivatkoztak rá elméleti munkáikban.

Földi Péter általános iskolai tapasztalatai alapvetőek voltak: „az első-második osztályos gyermekek rajzaiban... tapasztalati tény, hogy az iskolában tanított mechanikus jelhasználatú írás bevezetésével a rajz, a nem mechanikus jelhasználatú képi közlés kényszerűen háttérbe szorul, és az íráshoz szoktatott kéz görcse innentől nehezen oldódik. A harmadik-negyedik osztályban ugyan visszakapja a rajz a korábbi funkcióját, de most már különbséget kell tennie a tanulónak az írásbeli és a rajzos önkifejezés között. Ekkor még

⁵ Földi Péter: Világképrendező gyermekrajzok. Művészet, 1978/9. 20-25.

⁶ Makoldi Sándor: Meseillusztrációk – ahogyan a gyermek csinálja. Művészet, 1978/9. 25-29.

egyszer teljes pompájukban kivirágzanak gyermekrajzok, ami a hatodik osztály végéig tarthat, és a hetedikben kezdődik a visszaesés.”⁷

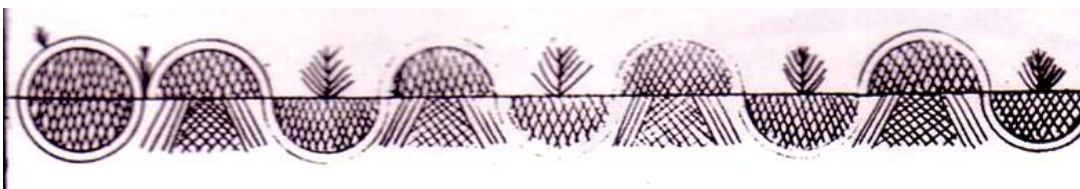

20. „A vadmacska vadászkalandja”

4. osztályos gyermek rajza

Több időfázis képét egyesítő (magyarázó) folyamatábra típusú valóságidézés

A komplex fogalmi, azaz szerves látásmódra – szintén tőle hoznánk fel egy példát, (20.) aminek tér-idő tartalmai is vannak a síkban. „A rajz (4. osztályos tanuló készítette) a vadmacska vadászkalandját meséli el. A vadmacska felmegy a fára, meglátja a fészket, megfogja a fészkekben lévő madarat, a fa alatt megeszi, majd távozik. (...) Ha a rajzolás során természeti és társadalmi összefüggéseket kell értelmeznünk, folyamatokban végiggondolnunk, akkor a látvány megragadásával ehhez csupán az első lépést tettük meg. A folyamatokat azonban végső soron a tér-idő egységében kell megtanulnunk ábrázolni, így az időbeli koordinálás is feladatává kell hogy váljék a rajznak. Ez az igény már az óvodás gyerekek rajzaiban is felmerül, és később megtalálható az általános iskolások spontán próbálkozásaiiban is, azonban ez a gondolkodásmód egyenlőre nem kap megerősítést a hivatalos tantervi kereteken belül. Pedig a tanulságai annyira messze hatóak, egészen a kortárs művészeti gyakorlatig, illetve annak hiányosságaiig követhetjük őket.”⁸

21. Ácsolt láda (gabonatartó hombár?) egy deszkája

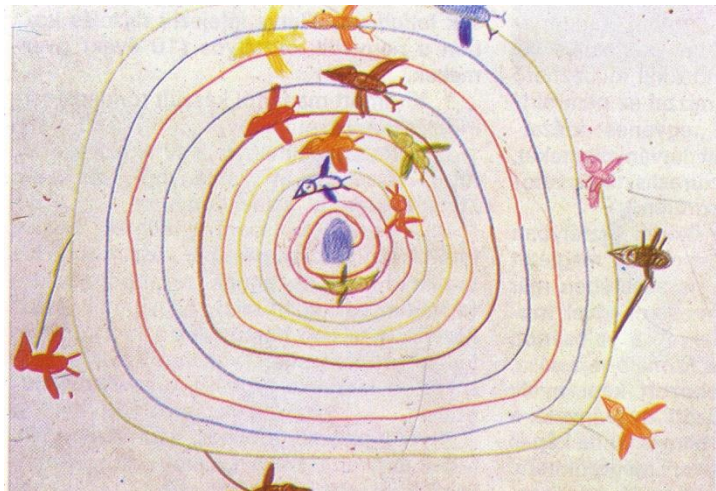
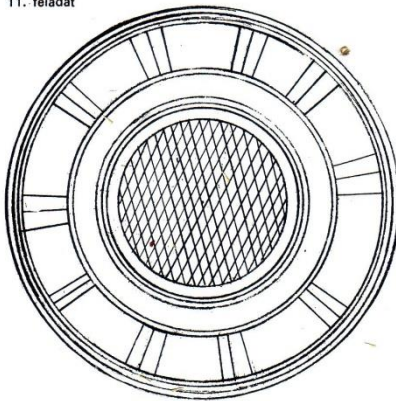
Palócföld

⁷ Földi Péter: Világképrendező gyermekrajzok. Művészet, 1978/9. 20-25.

⁸ Földi Péter u. ott

Néprajzi jelkészlet értelmezése is rajban sikerült nekik, amit mindenki el tudott fogadni a 4. osztályban. (21.) A Palócföldre jellemző ácsolt ládák egy deszkája évek óta előttük volt a teremben. Rajta egy tipikus hullámvonal-minta van felröva. Balról egy teljes körrel kezdődik – ami ha mag, akkor a vízszintes vonal a föld felszíne – ami alatt és fölött (váltakozva az időben) a mag élete látható. „Ha a föld alatt van a mag, akkor kihajt belőle a növény, ha a föld fölött, akkor a földben lévő tápanyagokat (energiákat) szívja magába, és ez a folyamat periodikusan ismétlődik évről évre.” És, ha meggondoljuk, hogy magokat, gabonát (az „életet” tárolták ezekben a ládákban – a kígyó, patak, forrás, hullám megoldások másodlagosak. Bár a ládákon ezek a fogalmak is előfordulnak, de akkor valamilyen más jellel megerősítve, egyértelműsítve a választást, nem pedig növényi ágacskával.) A jel környezete határozza meg tehát az értelmét: más kontextusban a vizuális jel is mást jelent, mint az írásban ugyanaz a betű, vagy a beszédben ugyanaz a szó.

11. feladat

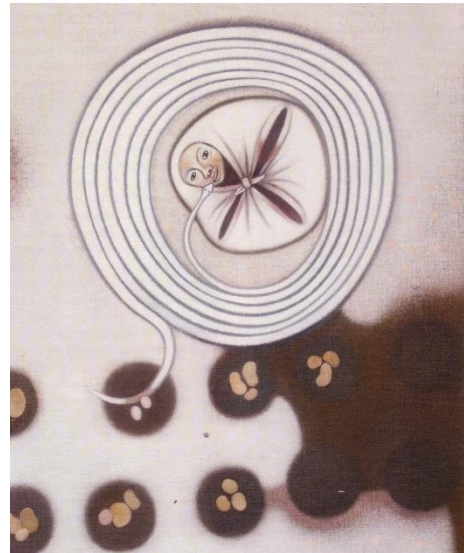
22. Ácsolt ládára rótt motívum

23. A madár élete, alsótagozatos rajz (Földi P.)

Ácsolt láda jeléről hozzuk az előbbihez kapcsolódó következő példát is (22.), aminek az értelmezése: „Ha mag a közepe, a körülötte nyüzsgő körök a növekedését, sokasodását jelentik.” (Kiterjedését.) Egyben: „Ha rásüt a Nap, akkor természetesen több lesz!” A mag és a nap energiáinak összefüggése az élettel – filozofikus mélységekig visz el, a gyermek által, a népművészet által. A koncentrikus körök kiterjedése felülnézeti hullám természetű, ami folyamatként ábrázolható horizontálisan: meanderek spiráljával is. A spirál pedig a kifejlődés, a növekedés képjele, amire szintén gyönyörű rajzokat közöl a cikk. „A madarak kikelnek a tojásból és fejlődnek. Egyre jobban növekednek. Néhány letér az élet folyamáról – azok elpusztulnak.” (23.) A következőn „egy kutyát látunk, amint elmondja őseinek történetét. Alatta a spirál az ő fejlődése. A kutyát Csipszinek hívják, és szeret a múlttól beszélni. Remélem, ti is megértitek, amit mond.”(24.a.) Talán ezek a rajzok ihlették Földi Péter festőművész korai madaras képeit, később spirális formáit... (24.b.)

24. a. gyermekrajz

b. Földi Péter: A kígyó csókja c. festményének részlete

Földi Péter hozzáteszi: „A gyermek tisztában van azzal, hogy mit rajzol, nem pusztán megérzéseket azonosít formai elemekkel. (...) Az, hogy beszélhet-e egy kutya, vagy madár, nem okozott fejtörést a gyerekeknek, hiszen a mesékben is beszélnek az állatok.”

Ugyanígy gondolkodik a népművészet: számtalan példán látjuk pl. a madarak beszédét, énekét – virágos ágak formájában - amit egyértelműen nem „csipeget”, mint azt a néprajzosok sokáig állították. De a gyerekek még nem olvastak néprajzi szakirodalmat.

25. Beszélő madaras pálinkás butellák

Tiszafüred

26. „Az ördög gyerekei rosszalkodnak”

6 éves leány rajza

A gyermekek természetesnek veszik a beszéd képi ábrázolását embernél, állatnál, sőt: a fenti rajzon (26.) az ördög szülők között éppúgy, mint fenn az égen a hangok jelölését önmagában. A középkori történelem során látunk erre más népektől is példát (Pap Gábor összeállításában) az arab írásképtől kezdve a középkori Európáig, Ázsiáig, s a mai magyar népművészetig. Csak a felnőttek naturálisabb ábrázolásain kottaképpel ellátva – bizonyítandó, hogy itt hangokról, beszédéről, de mindenképpen információról esik szó. (27.) Miért nem hisszük el ezt a népművészetnek is?

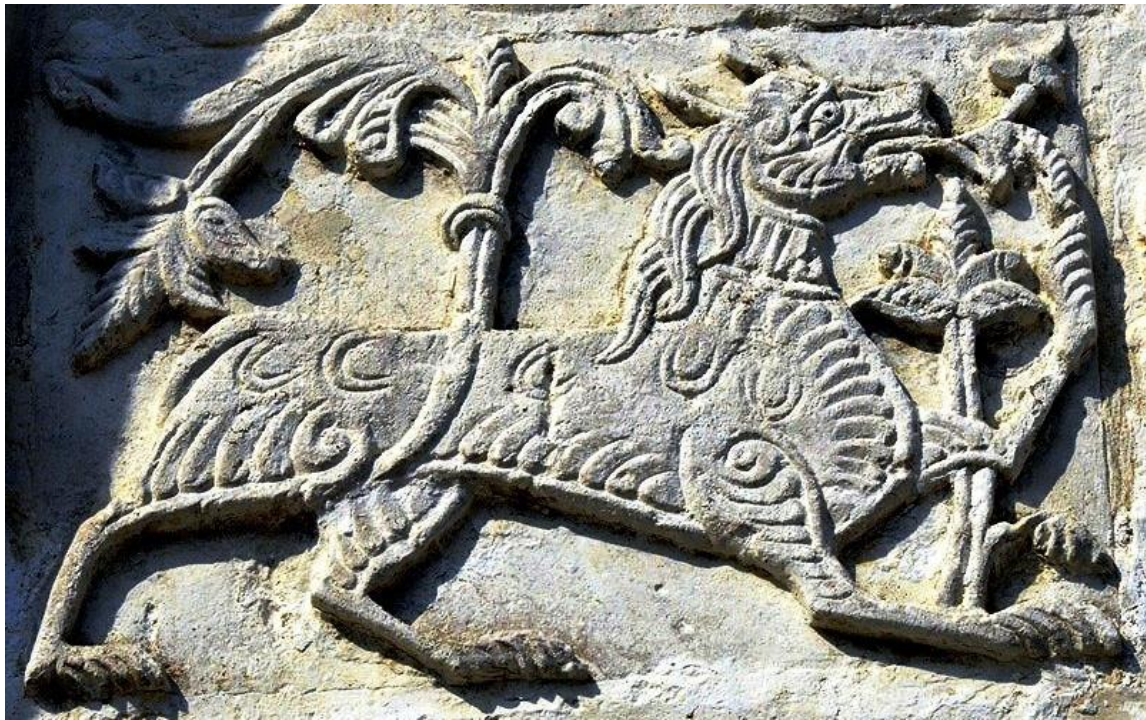

27. 28.a.

28.b. c.

d.

e.

28.a-e. Ma Szent György templomon, 1234.

Eredetileg az 1221-es volgai bolgárok feletti győzelem emlékére 1152-ben emelt kis fehér kőtemplom faragványai. (Jurijev-Polsky, Vlagyimir-Suzdal), „Oroszországban egyedülálló!”

„A feladatsor egyetlen lehetőséget mutat csupán a sok közül arra vonatkozóan, hogyan emelhető magasabb szintre – egzakt tudástartalmakkal megalapozva – az a képi nyelvezet, amely a gyermek 3-4 éves korára kialakul. Ha ez a gondolkodásmód nem kap megerősítést, akkor a gyermek nem látja célját a rajzolásnak. Sokszor hallani nyolcadikos gyerekektől: Nem akarok én festőművész lenni! Nyilván nem is ez a célja a rajztanításnak, de nem is zárja ki ezt a lehetőséget!

Annak, hogy a gyerekek nem látják a rajzolás célját, egyik oka az, hogy a rajzórán csupán látni, nem meglátni tanítjuk őket. Az óraszám legnagyobb hányada a látszati törvények, rövidülések, rálátások tudatosításával telik el a kockák, hasábok, hengerek a legfőbb modellek, amelyeken alig akad felfedeznivaló, sőt ami élményt eddig szereztek velük kapcsolatban, azt is el kell, hogy felejtsek, hiszen a látványt kell megörökíteniük, nem azt, ami mögöttük rejlik. Ha fordítva lenne, a rajz vezetne mind mélyebb és mélyebb tudástartalom feltárásához, és ha azután az így feltárt ismereteket tenné ismét láthatóvá a gyermek, akkor módjában állna menet közben megismerni a látszat és a valóság okozati összefüggéseivel, és megoldásokat találni ezek megidézésére is. Következésképpen a látszati rajzolás törvényeivel és ezek alkalmazásával is – mintegy játszva – tisztába jöhetne. Márpedig csakis így várhatjuk, hogy fokról-fokra tökéletesedvén, a rajzi megoldások egyre hatékonyabb eszközeivé váljanak a világ megismerésének.”⁹

Pedagógiai főiskolán én a tanítványaimnak ezeket a gyerekrajzokat is mutattam, elemeztem, mert a tanítóknak először meg kell ismerniük a tanítványaik életkori sajátosságait, hogy a kihívásoknak megfeleljenek. Magukat is ilyen szemléletű alkotásra ösztönöztem azután, hogy visszavezessem őket a természetes vizualitáshoz. El kellett hitessem velük, hogy nekik is volt (van) vizuális anyanyelvük, utána pedig ahhoz méltó feladatokat kellett adjak. Hiszen a gyermekek már az iskolás kor határán felmutatják ezeket az eredményeket, s ehhez méltó pedagógiát kérnének.

Így jött létre, hogy (a felnőtt szinthez igazodva, bonyolultabb eszközökkel) batikolva megtervezték a már látott, saját ruháikat a ballagásukra (2.a.), néprajzi ismereteiket felhasználva bütört festettek, s az új életük kezdetéhez bölcsőt. (Amit az osztálytársak továbbadtak egymásnak az életben, mikor kinek volt rá szüksége.) Benapozást kísérleteztünk papírhengereken, amit vizuálisan fel is dúsítottunk jelekkel – és épület (ill. sátor) léptékben egy közösségi teret is létrehoztunk: magyar népballadákat batikolva az oldalaira. (29.) Így megismertük – Pap Gábor nyomán - a balladák világát, amikről tudjuk, hogy évköri modell értékük is van.¹⁰ „Hatszögletű alaplapján egy lőporszarú centrális díszítményét használtuk, tetején, a tengely köré svasztika (Nap jelkép) került. Hat oldallapra az évkör 2-2 kapcsolódó zodiákus jegyének megfelelő magyar ballada vizuális megfogalmazását terveztük meg.

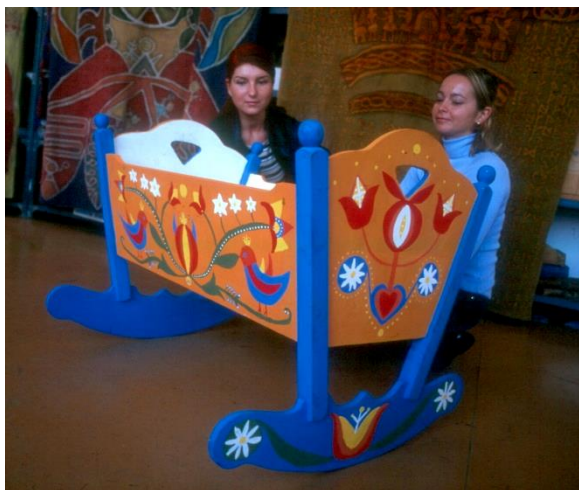
⁹ Földi Péter: Világképrendező gyermekrajzok. Művészet, 1978/9.25.

¹⁰ Pap Gábor: Asztrálmítoszi keretek – mai sorsok. Vonzáskör, Miskolc, 1987.

majd: Pap Gábor: Népköltészetünk és az évkör. in: Mag hó alatt – télutón. Püski, Budapest, 2003.

29.a. A főiskolások batikolt sátra

és az általuk festett bölcső

A 6 kis csoport így egyszerre oldhatta meg a saját, választott témakörét, miután elemeztük és annak megfelelő jelekkel kiviteleztük a balladák vizuális átírását. A sátor egésze így az évkör teljességének jellemzőit adta, s ha valaki beült a közepébe, a fény által átvilágított képekben elmélyülve átélhette a magyar hitvilág és népművészet teljességét.”¹¹ Farsangkor álarcozat gyártottunk, húsvétkor mindig festettünk hímestojást, karácsonykor betlehemeztünk. (30.) S fel is gyűjtöttük a környékünkön még élő betlehemes szokásokat. A szövegeket a Tanítóképző házi jegyzetként kiadta.¹² Pedagógiai munkámban így vált eggyé a népművészet-, és a vizuális oktatás.

30. a. Csillagozás a tanteremben

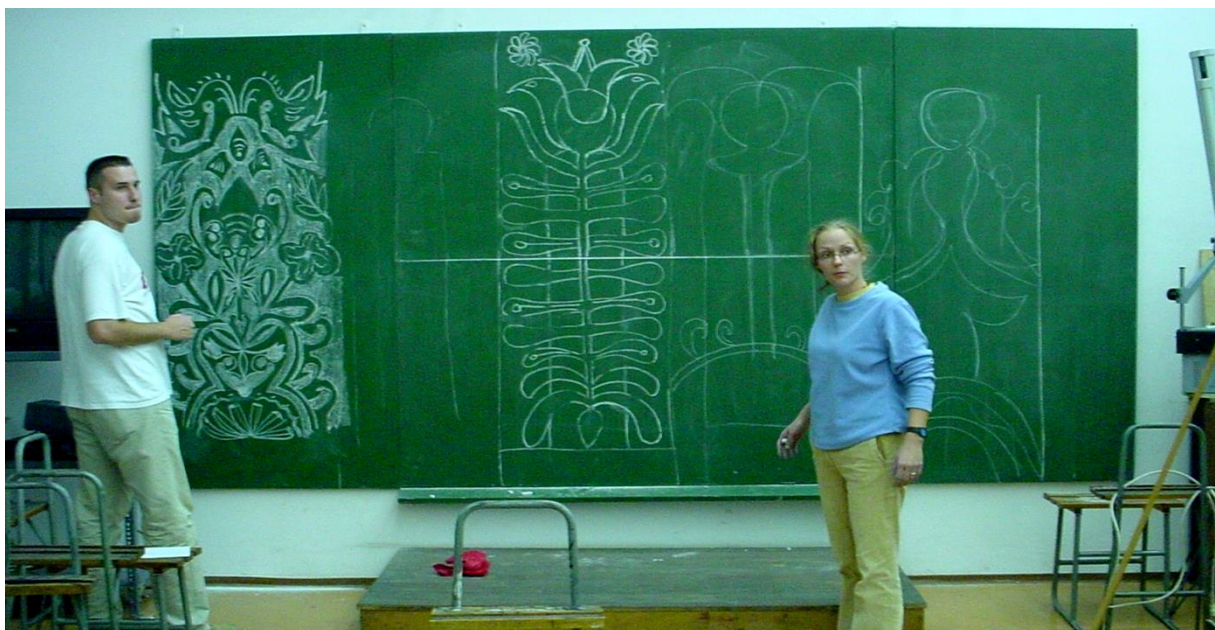
b. és főiskolás betlehemesek Debrecenben

¹¹ Makoldi Sándor: Szerves rajzoktatási kísérlet a KFRTK Főiskolán az 1975-2005 közötti időszakban. in: Éltetőnk a Nap. II. Debrecen, 2006.

¹²Kelet-magyarországi népszokások a téli ünnepkörből. Debrecen, 1992.
Makoldi Sándor: Éltetőnk a Nap.I. Debrecen, 2004.

Közben a népművészetről is „kiderült” - mert megtapasztalták – hogy mély tartalmakat, tapasztalatokat hordoz, s ugyanazon szemlélettel, mint a gyermekrajzok. Bebizonyosodott, láthatóvá, tapasztalhatóvá vált, hogy ez a természetes, vizuális anyanyelvünk. S a vizuális „tárgyalkotó” népművészet egyenrangú a szóbeli hagyatékunkkal: kép-jel és szó-kép egybecseng a magyarban. Pap Gábor összegzésében¹³: A (modern) néprajztudomány „két, egymástól szigorúan elkülönített részterületre osztódott fel, és ennek osztottságát mind a máig megőrizte. Az egyik a szöveges típusú információkkal foglalkozik, bármely részére vonatkoznak az információk a valóságnak, s ezeket elsősorban a szellemi néprajz (modernebb hangzású nevén: a folklórtudomány) keretében elemzik. Ott gyűjtik az adatokat, és ennek keretén belül maradnak a tanulságok is.

A másik nagy terület az „ábrázoló” népművészeté, amelyet a tárgyi néprajz szakágazata kutat. Minthogy pedig az ábrázoló népművészet alkotásai tudvalevőleg sohasem önmagukért, nem valamely külön e célra létrehozott felületre kerülnek, hanem mindig valamely használati tárgyra, így a tárgyi népművészet kutatói egyre inkább a használati érték iránt kezdtek érdeklődni, míg a beszédes képjeleket, amelyek egy-egy tárgy szerves tartozékaként szolgáltak valaha, egyszerűen „díszítményeknek”, magát az ábrázoló jellegű népművészetet pedig sommásan – és ügyetlenül tompított megvető hangsúllyal – népi díszítőművészetnek minősítik.” És többnyire meg sem próbálják elemezni, megszólaltatni – így meg sem értik. S mivel nincs „szakértője”, nem is tanítják – csak zsúrizik, és másolásra szorítják az eladásra készülő tárgyak lelkes kézműveseit. Pedig a néprajzosoknak (azért tudom, mert én is az vagyok) a nép tanítóit: a tanárokat kellene néprajzra tanítani – mégpedig a részek egységében, hogy meg tudjuk tartani a tanítványok gyermekkori természetes vizuális anyanyelvét, saját szerves kultúránk alapját.

¹³ Pap Gábor: Népköltészetünk és az évkör. (Módszertani bevezető: közös nyelven beszél-e a népdal és a pásztorfaragás?) in: Mag hó alatt- télutón. Püski. Budapest, 2003. 326.